

Anita Hutková (*Banská Bystrica*)

Nie je padák ako padák! Alebo čo znamená dostať zlatého padáka?!

✚ **Кључне речи:**
*dostať zlatého padáka, frazéma,
 frazeologická jednotka,
 profesionalizmus.*

У овом раду, који је компаративне природе, постоји покушај да се открије лингвистички и комуникативни потенцијал актуелне и широко заступљене фразеолошке јединице *получить золотой парашют*. Разматрањем су обухваћене семантичке и формално-компоненталне парадигме, интертекстуалност и међусобна мотивација тих фразема.

Тужба човека поhybovať sa vzdušným priestorom a opäť sa šťastne vrátiť na zem je pradávna. Pripomenieme iba niektoré faktografické údaje z histórie padáka, ktorý by mal zabezpečiť bezpečné pristátie človeka na zemi: Leonardo da Vinci už v r. 1483 načrtol skicu pripomínajúcu padák. Chorvátsky kňaz, vynálezca, jazykovedec Faust Vrančić, ktorý v roku 1595 vydal päťjazyčný latinsko-taliansko-nemecko-chorvátsko-maďarský slovník, urobil aj vlastný náčrt človeka skákajúceho z veže. Údajne sa ním aj skočilo z výšky 87 m v r. 1597, a tento legendárny zoskok sa uskutočnil v Bratislave. Francúzsky priekopník balónového lietania Jean-Pierre-François Blanchard a americký lekár Dr. John Jeffries spolu preleteli kanál

La Manche (január 1785), v roku 1786 experimentálne vyskúšal aj padák. O pár rokov neskôr (1797) francúzsky vzduchoplavec André-Jacques Garnerin zoskočil padákom vlastnej konštrukcie z balóna naplneného plynom. Do dejín padáka sa významne zapísal aj Slovák Štefan Banič, ktorý sa v r. 1912 sa stal svedkom tragickej nehody. Tá ním otriasla tak silno, že uvažoval nad možnosťou zdokonalenia padákovkej konštrukcie. Už v nasledujúcom roku v podobe prototypu predložil americkým úradom na posúdenie svoj patent. Avšak padák nepriniesol Baničovi ani bohatstvo, ani slávu.

Bohaté dejiny padáka sa odrazili aj v slovnej zásobe mnohých národov vo forme frazeologických spojení.

1 „Padákové“ frazémy

Faktografický a „nelingvistický“ úvod nášho príspevku trochu zavádza, určite však odhaľuje pozitívny dosah vynájdeného a ľudstvu mimoriadne prospešného, užitočného padáka. *Mať padák* a *mať padáka*, samozrejme, nie je to isté! Naším cieľom je skúmať lingvistický aspekt frazeologických spojení motivovaných padákom.

278

Nie všetky frazémy, ktorým sa mienime venovať, disponujú takýmto pozitívnym hodnotením. Naopak, klasické, ľudovo-rozšírené frazeologické spojenie *dostať padáka* má vyslovene negatívne konotácie, založené na orientačnej metafore, ktorá je jedným zo základných typov vnímania, poznávania a pomenúvania javov okolo seba (porov.: Lakoff 2002, Huťková, Strnáďová 2011). *Padák*, *pád*, *padnúť* signalizujú smer/vektor dole, čo evokuje negatívne emócie, negatívne hodnotenie.

Druhá frazéma, ktorej poskytujeme priestor na stránkach štúdie, je importovaná zo zahraničia a v jazyku reprezentuje profesionalizmus zo sféry ekonomiky, najmä (ale nie iba) manažmentu. *Zlatý padák* predstavuje v jazyku manažérov slangový výraz pre bohaté odstupné, a to nielen pri „padáku“ z práce, ale aj pri dobrovoľnom odchode. Zjavne tak potláča záporný charakter uzuálneho frazeologizmu, ktorý sme uviedli vyššie.

V akom vzťahu sú frazémy *dostať padáka* – *dostať zlatého padáka* / *zlatý padák*? Aká je ich sémantická a tvarová komponentová paradigma? Prekrývajú sa? Sú azda variantmi, alebo skôr aktualizáciou? Môžeme uvažovať o intertextualite? O vzájomnej motivácii, príp. inej forme prepojenia, či o alúzii? Ide o publicizmus (žurnalizmus), keďže frazému rozšírili najmä médiá? Aký je pragmatický potenciál pertraktovaného frazeologizmu?

2 Zlatý padák

Zlatý padák pochádza z ekonomického slangu a pôvodne sme ho chceli sledovať spolu s ustáleným spojením *golden handshake*, ktoré sa však do slovenčiny osobitne neprekladá. Akčnú stránku spojenia supluje cieľ, t. j. bohaté odstupné alias *golden parachute*, teda *zlatý padák*. Pre zaujímavosť uvádzame obsahovú extenziu pojmu/pojmov.

V angličtine sú spojenia *golden handshake* a *golden parachute* v niektorých zdrojoch definované podobne, ale nikde sa neuvádzajú ako absolútne synonymá. Vyplýva to zo skutočnosti, že je medzi nimi dosť veľký významový rozdiel. *Golden handshake*, starší výraz, pochádza zo 60. rokov a má širší význam, je významovo nadradený frazéme *golden parachute*. Týka sa nielen vysoko-postavených manažérov (ako *parachute*), ale napr. aj učiteľov a veľmi často súvisí s (vy-núteným) odchodom do dôchodku. *Golden parachute* (pochádza z 80. rokov) zvyčajne „prináleží“ iba vysokopostaveným manažérom, pričom klauzula o bohatom odstupnom môže byť zakotvená aj v pracovnej zmluve. V oboch prípadoch môžeme hovoriť o ekonomickom slangu; nejde o odborné termíny v pravom slova zmysle, avšak pod vplyvom krízy a rozdávaniu štedrých *zlatých padákov* (najmä) v americkom bankovom sektore, ako aj prostredníctvom následnej medializácie jednotlivých káuz, sa profesionalizmy presunuli medzi publicizmy, ktoré sú vo všeobecnosti zrozumiteľnejšie a na verejnosti častejšie skloňované. O ich frekvencii z hľadiska používania pojmov vypovedá aj grafická stránka javu – zo začiatku sa pojmy v médiách prezentovali v úvodzovkách, neskôr už bez nich.

Zaujímavá je situácia aj v nemčine, ktorá ako prekladový ekvivalent spojenia *golden handshake* uvádza *nacionálny*, *neutrál*

výraz *odstupné* / *die Abfindung* (podobne ako väčšina iných jazykov), príp. *hohe Abfindung* / *vysoke odstupné*. Na rozdiel od nich však pracuje aj s doslovným variantom *goldener Händedruck* (zlatý stisk ruky), príp. *goldener Handschlag* (doslovne zlaté podanie ruky). Slovníky zachytávajú obe spojenia s kvalifikátorom *übertr.* a radia ich medzi metaforické výrazy. Z hľadiska obsahu tu badať aj istú odchýlku: pôvodne sa cez *goldener Handschlag* vypovedala paušálna zmluva odberateľovi, zákazníkovi, ktorý napr. pri používaní internetu priveľmi prekračoval odbery (v tomto význame sa spojenie *goldener Handschlag* už nepoužíva). Štatistika ukazuje, že v nemčine sa spojenie *golden handshake* najčastejšie prekladá ako *golde-ner Händedruck*, o niečo menej je zastúpený ekvivalent *Abfindung*, najmenej sa vyskytuje *goldener Handschlag*.

Ostatné sledované jazyky nahrádzajú *zlaté podanie rúk* doslovným prekladom *zlatého padáka* (*golden parachute*, *parachute doré* atď.), možno hlavne preto, že sa *zlaté podanie rúk* (zatiaľ?) vzťahuje iba na oblasť vysokého manažmentu.

Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti sa venujeme (sémanticky protikladnému spojeniu) *zlatý padák*. Kladné konotácie neslovesného spojenia metaforického pôdorysu sa odvíjajú od adjektíva *zlatý* a s ním spojeného spektra pozitívnych asociácií *zlatý človek*, *zlatý poklad*, *zlato v ústach*, *zlatá baňa* a pod. Paradoxné spojenie pozitívneho (*zlatý*) a negatívneho (*padák*) v obraze však nie je rovnocenné; pozitívny komponent (*zlatý*) „prevyšuje“ negatívum pádu. Z formálneho hľadiska ide o dve plnovýznamové jednotky, adjektívum a substantívum, ktorých frazeologický, obrazný, do istej miery petrifikovaný a príznakový (primárne štylisticky viazaný, expresívny, profesiový) charakter umožňuje zaradiť spojenie k tzv.

nominatívnym frazeologickým výrazom – úsloviam.

2.1 Komparatívne *entrée*

O anglických „padákoch“ sme už uvažovali; nemčina pracuje s doslovným kalkom (ako aj ostatné jazyky) *der goldener Fallschirm*. Francúzština používa *parachute doré*, resp. aj *parachute en or*. Po pôvode výrazu sme nepátrali, ale viacero zdrojov odkazuje na francúzsku provenienciu profesionalizmu. Poľština označuje spojenie ako *złote spadochrony* (najčastejšie v pluráli, angl. *golden parachutes clause*), teda neprimerane vysoké odstupné pre členov najvyššieho manažmentu. Okrem toho sa používajú aj spojenia *srebrny spadochron* (v singulári, angl. *silver parachute*) vo význame vysokého odstupného pre stredný manažment. V slovenčine sme *strieborný padák* zaregistrovali iba jedenkrát, hoci je význam ľahko dešifrovateľný na pozadí matrice *zlatého padáka*, zatiaľ sa nepoužíva. Zaujímavé je aj spojenie *złote kajdanki* (iba v pluráli, angl. *golden handcuffs*, doslovne *zlaté putá*, *železka*). Ide o formu finančnej motivácie najvyššieho manažmentu. Uvedené pojmy sa vyskytujú najmä v odbornej ekonomickej literatúre a v populárno-náučných textoch z oblasti ekonomiky. Niekedy sa stane, že sa zvýši frekvencia prieniku spojenia *złote spadochrony* do publicistiky (väčšinou v negatívnych súvislostiach). V Poľsku to bolo napr. v r. 2008 v súvislosti s medializovanou kauzou istej veľkej firmy, s ktorou sa súdil manažment, pretože nedostal vyplatené *złote spadochrony*. Aj v Rusku poznajú *золотой парашютом*. Na webových stránkach dokonca kolujú celé (parodizované) návody na to, ako si ich v práci možno od zamestnávateľa vynútiť. V srbčine ide o *zlatni padobran*. Chorvátčina v ekonomickom slangu pracuje s oboma výrazmi – *zlatno rukovanje* i *zlatni padobran*. V maďarčine (*arany ejtőernyő*) ide

o úzky profesiový slang, ktorý zatiaľ neprenikol prostredníctvom médií (a väčších káuz) k širšej verejnosti.

3 Máš padáka!

280

Pri frazéme *mať/dostať padáka* sa nachádzame v úplne inej situácii. I v tejto frazéme môžeme konštatovať metaforický (obrazný) pôdorys, tentoraz s negatívnou konotáciou. Tiež ide o vyhodenie/prepustenie z práce, avšak spravidla nedobrovoľné. Okrem toho sa (hoci zriedkavejšie) viaže aj na iné oblasti, napr. *dostal som padáka z nášho futbalového* (basketbalového a pod.) *družstva*, príp. aj v partnerských vzťahoch (napr. *Hanka mi dala padáka!*); v týchto prípadoch býva frazéma často suplovaná synonymickým zvratom *dostať kopačky*.

Bežný, hovorový, zrozumiteľný frazeologizmus zachádza do slangu, príp. subštandardu vďaka nesystémovému genitívnemu tvaru *padák/a*, ktorý predstavuje tvarovú obmenu reprezentatívnej slovesnej frazeologickej konštrukcie typu: sloveso + väzba (akuzatív). Z hľadiska konštrukcie ide o frazeologický zvrät, v petrifikovanej podobe sloveso + genitív, čím sa dosahuje aj istá miera expresívnosti. Nejde však o rovnaký jav ako pri nespisovných variantoch typu *zobrať si voz/a*, *zavolať si taxík/a* a pod., keďže vo frazéme *dostať padáka* sa ustálenosť/petrifikovanosť viaže práve na jeho genitívnu podobu. Okrem toho spojenie *dostať padák* má doslovný význam, teda už nie je frazémou, nemôžeme pri ňom uvažovať o prenesenom význame, obraznosti, expresívnosti atď. Sledovaná frazéma supluje nominatívno-komunikatívnu funkciu a jej variantnosť sa realizuje na platforme slovesa: *dostať padáka*, *mať padáka*, *dostal si/dostaneš padáka*, *nedostal som/nemám padáka* atď.

3.1 V iných jazykoch

Dostať padáka (t. j. všeobecne rozšírený, zľudovený frazeologizmus) sa nie vo všetkých jazykoch viaže práve na padák (parachute).

V angličtine sa obraznosť spojenia *dostať padáka* *get the boot* odvíja od *boot*, t. j. topánky alebo čizmy (v slovenčine porov. *dostať kopačky / byť vykopnutý*), pričom sa podobne ako naše *kopačky* uplatňuje nielen v pracovnom prostredí, ale aj v rovine (intímnych) vzťahov.

Angličtina pracuje aj s variantom *golden boot* (ako synonymum pre *golden parachute*), ktoré sa z hľadiska sémantiky viaže iba na starších zamestnancov (ide o „poistku“ – prislúbené vysoké odstupné, aby sa predišlo novej vekovej diskriminácii pri prepustení). Iné spojenia: *get the push – push* – (po)tlačiť, (po)strčiť, slovenský ekvivalent *dostať vyhadzov*; *get the axe/amer. angl. axe* (axe – sekera); *get sacked* – (sack – výpoveď, prepustenie), ale základný význam slova je vreca, takže *dať do vreca a vyhodíť* ako smeti. Zaujímavý je motív ohňa *be (/get) fired* (fire), ktorý funguje aj v nemčine. Najbežnejšie, najpoužívanejšie sú posledné dva výrazy *get sacked* a *be (/get) fired*.

Nemecké *dostať padáka* je kalkom z anglického *to fire – jemandem feuern* – prepustiť niekoho, doslovne niekoho zapáliť. V minulosti dedičania nežiadaným osobám zapalovali (podpaľovali) domy, aby museli odísť. Používa sa aj v trpnom rode: *von jemandem gefeuert werden* (byť niekým podpálený).

Poľština používa spojenie *wyrzucić na bruk* (doslovne vyhodíť na chodník). Spojenie sa uplatňuje aj pri vyhodení z bytu na ulicu (doslovne i prenesene aj v slovenčine *skončil na ulici*). Ďalší frazeologizmus sa spája len s pracovným prostredím *iść, pójść na zieloną trawę – ísť na trávu (ísť sa pásť; prísť o prácu)*.

Aj francúzština disponuje viacerými slangovými ekvivalentmi, napr. *être viré / se faire virer* (pôvodný význam slovesa *virer* /otočiť loď), *être vidé / se faire vider* (pôvodný význam slovesa *vider*: vyprázdniť), *être lourd / se faire lourder*, *être foutu dehors / se faire foutre dehors* (*foutre quelqu'un dehors* / dať niekoho von, vyhodíť, resp. aj pasívna forma – byť vyhodný).

Ruština pozná, podobne ako slovenčina, spojenie s padákom – *получить напашом* a rovnako ho používa aj v rôznych oblastiach (*dostať padáka* v práci, v družstve a pod.).

V srbčine sa obraz spája s kopačkami, vykopnutím – *dobiti kopačke, dati nogu, nogirati, šutnuti sa posla*, pričom sa podobne ako v slovenčine neviaže iba na pracovné prostredie.

V bulharčine má výraz čiastočne odlišnú variantnú podobu i sémantický význam, rovnako však s negatívnou konotáciou. V základe frazeologizmu je *напауымучм / парашутиста* ironické označenie človeka, ktorý bez skúseností a odborných kvalít obsadí dôležitú funkciu – ako parašutista sa objaví nečakane, akoby spadol z neba.

V maďarčine sa obraznosť posúva iným smerom: *szedje a sátorfáját!* (doslovne *zbierajte si svoje žrde stanu!*), *ki van rúgva!* (ste vykopnutý).

4 Mať padáka a dostať zlatého padáka nie je ani zďaleka to isté...

Je zrejmé, že *mať padáka* a *mať zlatého padáka* naozaj nie je to isté. Z vyššie uvedeného tiež vidieť, že sa komponent *padák*, na ktorom je v slovenčine a v niektorých ďalších jazykoch založená obraznosť často používaného frazeologizmu, nenachádza vo všetkých jazykoch, ktoré *zlatý padák* vedia „dešifrovať“ a ktoré ho či už v užšom (napr.

ekonomickom slangu) alebo v širšom komunikačnom prostredí používajú, uzualizovaný prostredníctvom médií. Na tomto mieste teda môžeme konštatovať, že v profesionalizme *zlatý padák* sa komponent padák nachádza pod vplyvom zvonka (nie znútra!), teda pod tlakom doslovného prekladu slangového výrazu inojazyčnej proveniencie.

4.1 Variant, aktualizácia alebo...?

Na otázku, ktorú sme si položili v úvode a ktorá pri prvom styku s frazeologickou jednotkou skutočne u používateľa slovenského jazyka rezonuje, môžeme v danom štádiu odpovedať, sumarizujúc výsledky nášho malého výskumu.

Pri variantnosti frazém sa nenarúša totožnosť frazémy, jej obsahovo-sémantická extenzia, čo zjavne nie je tento prípad. Jednotlivé typy/varianty sa vymedzujú na pozadí lexikálnych, morfológických, resp. syntaktických „formálnych zásahov“ (napr. *dať niekomu kôš/košom*, *dosiahol vrchol/u*), pričom medzi jednotlivými podobami môžeme identifikovať aj štylistický rozdiel. Pôvodne sa nám žiadalo nazvať frazému *dostať zlatého padáka* variantom pôvodného významu, uvažovali sme o akomsi aktuálnom a vďaka médiám veľmi populárnom variante. Avšak, domnievame sa, nejde o variant, pretože význam sa jednoznačne, zreteľne a citelne modifikuje. V sledovanej frazéme nemôžeme uvažovať o lexikálnom variante, pretože dôraz je na inom komponente. Pri spojení *dostať zlatého padáka* predstavuje prepustenie z práce iba druhoradú informáciu; obligátnym a sémanticky nosným členom sa stáva adjektívum *zlatý*, t. j. bohatstvo, hojnosť, spokojnosť, bohaté odstupné. Nie je to teda fakultatívny, ale (práve naopak) obligatórny člen, ktorý posúva význam frazeologického spojenia iným smerom (od negatívneho k pozitívnemu).

281

Aktualizácie frazémy a od nich odvodené (nadstavbové a deštrukčné) realizácie frazém predstavujú ďalšiu oblasť na uvažovanie. „Ide o takú podobu, takú tvár frazémy, v ktorej sa aktuálne, subjektívne, individuálne, autorsky či jednoducho povedané neuzuálne zasahuje do zloženia frazémy [...] a to tak, že sa takýmto zásahom mení, modifikuje alebo špecifikuje význam frazémy alebo aspoň ustálené spôsoby jej stvárnenia [...] čo do istej miery zasahuje aj dispozičný charakter uplatnenej jednotky“ (Mlacek 2001: 135).

J. Mlacek rozlišuje tri typy aktualizácií; nás zaujal typ druhý, aktualizčný zásah do frazémy, ktorý je výsledkom skríženia či iného prepojenia dvoch alebo viacerých jednotiek (skupina tzv. nadstavbových aktualizčných zásahov). Do uvedeného typu spadá aj tzv. *frazologická kontaminácia*, ktorá spravidla nie je náhodná. Ako základný predpoklad kontaminácie frazém sa ukazuje existencia tej istej zložky, toho istého slova v oboch frazémach. Rovnako závažným komponentom je aj významová rovnosť, resp. blízkosť dvoch frazém, čo je najproduktívnejším, najčastejším „zdrojom“ kontaminácie frazém.

V našom prípade ide o paralelne existujúce frazeologické jednotky so zhodným komponentom *padák*. Sú to dve frazémy so stavbou syntagmy: slovesnej + neslovesnej (*dostať padáka* – *zlatý padák*), pričom slovesnú syntagmu považujeme za východiskový, reprezentatívny typ, (t. j. dvojčlenná ustálená stavba, zväčša s väzobným akuzatívom, v analyzovanej frazéme genitívom). Doplnenie ďalšieho, tretieho komponentu (*zlatý*) neznamená jeho voľné, kontextové rozvitie, resp. doplnenie frazémy, ale ide o zreteľnú kontamináciu dvoch frazém. Používatelia jazyka vnímajú toto prepojenie, najmä alúziu na frekventované *dostať padáka*.

O variante môžeme hovoriť iba v súvislosti s morfológickou obmenou tvaru

dostať zlatý padák / *dostať zlatého padáka*, ktorý výrazne odkazuje na kontamináciu a pod týmto tlakom sa v médiách objavuje aj v tejto podobe.

4.2 K motivácii a intertextualite

Dôsledkom kontaminácie je kvázi nový frazeologizmus, ktorý sa pomaly udomácňuje, zahŕňa a vymedzuje si svoje pole stylistickej „pôsobnosti“ a sémantickej nasýtenosti. J. Mlacek (2007: 11) upozorňuje na fakt, že sférami, z ktorých sa šíria najnovšie frazémy, sú politika, ekonomika, propaganda a prostriedky masovej komunikácie, ale aj šport, erotika, populárna hudba atď. Často ide (podobne ako v prípade analyzovaného frazeologizmu) o spojenia „na úrovni frazeologických slangizmov alebo profesionalizmov, ktoré v mnohých prípadoch prejavujú tendenciu šíriť sa do celospoločenskej komunikácie.“ Môžeme hovoriť aj o intertextovosti, pretože profesionalizmus *zlatý padák* vstupuje ako intertextové, neslovenské, vlastne do istej miery aj ako kalkové spojenie (doslovný preklad) do zaužívanej frazémy slangového pôvodu *dostať padáka*. „Intertextovosť je vlastnosťou/schopnosťou textu vpijať do seba iné texty a viesť s nimi dialóg. [...] Intertextovosť presahuje komunikačný a recepcný priestor jednotlivého textu a zasahuje textovú tradíciu a kultúru ako text“ (Dudok 1998: 68).

V pertraktovanej kontaminovanej frazeologickej jednotke vníma používateľ jazyka intertextovosť na pozadí známej frazémy, poživanej nielen v ekonomickom prostredí, ale v najrôznejších sférach a situáciách – *mať/dostať padáka* v oživení adjektívnym komponentom *zlatého*. Avšak tu nejde, ako by sa na prvý pohľad zdalo (a ako to väčšina používateľov slovenského jazyka naozaj aj cíti) o duchaplný okazionalizmus publicistickej proveniencie v zmysle *dostať zlatého padáka*, ale aj o iné možnosti:

1. jednak o nový profesionalizmus: *dostať zlatého padáka/zlatý padák*;

2. v jazykoch, ktoré disponujú patričnou frazeologickou analógiou (vďaka existujúcej všeobecne známej a rozšírenej) frazéme o intertextovú kontamináciu dvoch frazém, domácej a inojazyčnej proveniencie;

3. môžeme dokonca uvažovať aj o *falošnej motivácii* oproti pôvodnej frazéme, keďže v skutočnosti často ani nejde o *padák/a*, prepustenie z práce, ale o dobrovoľný, žiadaný, príp. obojstrannou dohodou realizovaný odchod.

Z intertextových postupov (porov. Mlaček 2003, Baláková 2005) na základe formálnej modifikácie, t. j. (doplnenia, vloženia) špecifikačného komponentu môžeme jav chybné klasifikovať ako adaptačný postup organického včlenenia jednej jednotky do druhej. Adaptačný postup predpokladá zachovanie sémantických a pragmatických kvalít daných jednotiek. V našom prípade však zreteľne došlo k posunu tak v sémantike, ako aj v rovine pragmatického „použitia“. Prikláňame sa preto k intertextovej alúzii, ktorej princíp počíta s výraznými zásahmi do sémantiky jestvujúcej frazémy, ktorá si však ponecháva dostatočné signály (najmä na tvarovej rovine) na jej odhalenie a identifikáciu.

4.3 Idiomatická analógia a analogická idiomatika

Ako sa realizuje kontaminácia frazeologických jednotiek? Aké predpoklady treba splniť na úspešné fungovanie takejto jednotky v jazyku? Na akých princípoch spočívajú obrazné a expresívne kontamináty?

J. Dolník (1997: 36) zobrazuje základ výstavby frazém ako prienik polí pôsobností istých jazykových princípov a relevantných vzťahov medzi nimi. Najvyššie postavenie má *princíp funkčnej separácie*. K ďalším princípom radí transpozíciu, analógiu a idiomatickosť, ako aj tvarovosť a emancipáciu.

Funkčná separácia počíta s jestvovaním frazémy ako dispozičného (hotového) jazykového prostriedku, ktorého základnou črtou je anomálnosť. „Anomálnosť je konštitučnou črtou frazém, ktorá nemá frekvenčné zdôvodnenie“ (Dolník 1997: 37). Z tohto aspektu ide o neekonomické, a predsa obľúbené komunikačné jednotky.

Pojem transpozície „sa dotýka výskytu istých štruktúr za hranicami ich pôvodnej domény, ich súvýskytu v rozličných sférach, ktorý je výsledkom využitia ich expanzívnej potencie, pričom sa pozornosť upriamuje na efekt tohto súvýskytu“ a závisí od kokačnej expanzie“ výrazu. (Dolník 1997: 38). *Zlatý padák*, primárne profesionalizmus, sa v jednotlivých kultúrach/ekonomikách nedefinuje rovnako; sémantické vymedzenie slovného spojenia sa posúva smerom k všeobecnejšiemu, ide teda o generalizáciu, pričom v kontaminovanom spojení *dostať zlatého padáka* sa hranice súvýskytu, povedané slovami J. Dolníka, posúvajú ešte ďalej a presahujú do iných komunikačných (štylisticky diferencovaných) území.

Z ostatných spomenutých princípov sa pristavíme ešte pri často uvádzanom princípe analógie, ktorý je však popri vlastnosti anomálie zjavným paradoxom najmä tým, že frazéma vzniká ako iné frazémy a reprodukuje sa aj ich anomálnosť.

Pri tvorení nových jednotiek v jazyku sa pracuje s pojmami analogickej slovotvorby a slovotvornej analógie, pričom pri prvom postupe môžeme hovoriť o istej pravidelnosti, systémovosti i o zachovaní derivačných rovníc a postupov, v druhom sa jednotka „rodí“ bez derivačnej rovnice, len na základe nejakého iného analogického tvaru, ktorý funguje v jazyku. Aj pri frazeologizmoch môžeme uvažovať v rovnakej línii. J. Dolník (1997) preto hovorí o „idiomatickej analógii“ a „analogickej idiomatike“, t. j. prvé ako „nepravidelná pravidelnosť“, druhé ako „pravi-

delná nepravidelnosť“. „Frazeologicky využitá analógia je výsledkom tvorivého vnímania referenčných vzťahov, pričom je nápadné, s akou prekvapujúcou jednoduchosťou sa dosahuje želaný efekt“ (Dolník 1997: 40). V tomto zmysle by sme mohli pracovať s analógiami typu kontaminovanej frazeologickej jednotky z domácej frazémy a o frazémach inojazyčného pôvodu, fungujúcej primárne ako profesionalizmus v ekonomickej sfére, príp. sledovať aj kontamináciu profesionalizmov z iných prostredí (napr. športu, politiky, šoubiznisu a pod.).

S princípom tvarovosti imanentne pracujeme v celej štúdii. „Ak sa na frazémy dívame ako na tvar, jej stavebné prvky sa javia ako pozadie a ich konfigurácia vnímaná ako jeden výraz sa ukazuje ako obraz. [...] Výraz je „fyziognómiou“ frazémy. [...] Frazéma je tvar, ktorého zmysel vyplýva zo vzťahu medzi jeho stavebnými prvkami a jeho výrazom a ktorého účinnosť je daná hodnotou výrazu“ (Dolník 1997: 42).

4.4 Frazeologický žurnalizmus?

So stylistickými preferenciami kontaminovanej frazémy úzko súvisí princíp emancipácie. „Emancipácia jazykového výrazu sa dotýka stupňa jeho autonómnosti, zachovania alebo (z opačného hľadiska) straty viazanosti so situáciou (situáciami) používania. (...) Stupeň emancipácie frazémy je určený asociačným myšlienkovým základom a motivovaný, pravdaže, jej funkciami“ (Dolník 1997: 43).

Frazeologická jednotka *dostať zlatého padáka* kríži v sebe atribút hovorovosti a profesionálneho slangu. V tomto duchu sa žiada položiť si otázku, či ide o tzv. publicistický (resp. žurnalistický) frazeologizmus (porov. Mlacek 2005). Samostatne fungujúce a stylisticky diferencované frazémy *dostať padáka* a *zlatý padák* totiž v aktualizovanej kontaminovanej podobe *dostať zlatého padáka*

oživil, rozšírili (popularizovali) a z aspektu konotácie výrazne posunuli práve žurnalisti. Ako sme už načrtli, samotná kontaminácia neprebehla iba v žurnalistickej komunikácii a frazéma tak ani nie je primárne jednotkou žurnalistickej frazeológie. Ak však v širšom význame slova považujeme za žurnalistické frazémy aj také jednotky, ktoré prostredníctvom opakovaného používania v spravodajstve, publicistike a vôbec v médiách nadobúdajú iné konotácie, prehodnocujú svoj stylistický potenciál, posúvajú sa na osi špecifikácie – generalizácie sémantického významu a aj z hľadiska frekvencie, zrozumiteľnosti a rozšírenosti prehodnocujú svoje postavenie, môžeme ich zaradiť k hraničným (príležitostným, moderným) žurnalistickým frazeologizmom.

5 Záver

Na záver môžeme konštatovať, že v poslednom čase médiami často spomínaná frazeologická jednotka *dostať zlatého padáka* / *dostať zlatý padák* nie je duchaplným okazionalizmom žurnalistov, ale kontamináciou dvoch frazeologických jednotiek: u používateľov slovenčiny známej a „populárnej“ slovesnej frazémy hovorového až subštandardného pôdorysu *dostať padáka* a neslovesného profesionálneho slangizmu inojazyčnej proveniencie *zlatý padák*. V slovenčine a v niektorých jazykoch, v ktorých jednotka padák funguje vo frazémach vo význame výpovede z práce, používatelia pociťujú intertextovú alúziu. Nedešifrujú hneď celkový dispozičný význam danej frazeologickej jednotky, pretože pod tlakom domáceho frazeologizmu vnímajú primárne negatívne hodnotenie javu. Komponent *zlatý* v novej frazеме však posúva sémantiku i pragmatickú náplň frazémy iným, po-

zitívnym smerom. Vzhľadom na kríženie koeficientu hovorovosti pôvodnej a slangovosti (profesionalizmu) prevzatej jednotky sa kontaminovaná frazéma diferencuje aj z aspektu štylistickej spôsobilosti. K žurnalizmom (publicizmom) ju môžeme zaradiť

len vtedy, ak zohľadníme oblasť jej aktualizovania, oživenia, sprístupnenia verejnosti, popularizovania, ako aj významového posunutia smerom ku všeobecnejšiemu, hovorovejšiemu (od úzkeho profesionálneho ekonomického slangu).

285

summary

[ANITA HUŤKOVÁ]

Not Just Any Parachute or What Does “Golden Parachute” Mean?

In our study *Not Just Any Parachute or What Does “Golden Parachute” Mean?* we have focused on a phraseme/idiom *dostať padáka* (literally *to get the parachute that means to get the boot) and a professionalism *zlatý padák* (*golden parachute*). On the platform of comparative approach in several selected languages we have followed up their extension of content and semantics, their connotations and form, as well as an updated version *dostať zlatého padáka* (literally *to get the golden parachute) which we have identified as phraseological/idiomatic contamination (in Slovak only). In the background of the mentioned phraseme/idiom we have also walked on the issues of phraseme/idiom variants and updates, motivation and intertextuality, idiomatic analogy and analogical idiomatics etc.

Literatúra

- Baláková 2005: **Baláková, Dana**. Frazémy v esejistike. In: *Frazeologické štúdie* 1 v. (ed. Jankovičová, Milada – Mlacek, Jozef – Skladaná, Jana) Bratislava: Veda. – S. 19–25. ISBN 80–224–0865–4
- Dolník 1997: **Dolník, Juraj**. Jazykové princípy vo výstavbe frazém. In: *Frazeologické štúdie* 11. (ed. P. Ďurčo) Bratislava: Esprima. – S. 36 – 44. ISBN 80–85586–09–6
- Dudok 1998: **Dudok, Miroslav**. Úvod do textiky. Báčsky Petrovec: Kultúra, s. 126.
- Huťková – Strnáďová 2010: **Huťková, Anita – Strnáďová, Petra**. Špecifická konotácia vojenských termínov a frazeologizmov v ekonomickom texte. Príspevok odznel na Terminologickom fóre 3 na Univerzite A. Dubčeka v Trenčíne, november 2010. V tlači.
- Lakoff – Johnson 2002: **Lakoff, George – Johnson, Mark**. Metafory, ktorými žijeme. Brno: Host, 282 s. ISBN 80–7294–071–6
- Mlacek 2001: **Mlacek, Jozef**. Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava: Stimul. – 170 s. ISBN 80–88982–40–5
- Mlacek 2003: **Mlacek, Jozef**. Podoby intertextovosti pri uplatňovaní frazém v texte. In: *Frazeologické štúdie* 111. (ed. J. Mlacek – P. Ďurčo) Bratislava: Stimul 2003, s. 155–168.

 2011

ANITA HUŤKOVÁ

- Mlacek 2005: **Mlacek, Jozef**. Žurnalistická frazeológia. In: Frazeologické štúdie IV. (Ed. Jankovičová, Milada – Mlacek, Jozef – Skladaná, Jana) Bratislava: Veda. – S. 222–228. ISBN 80–224–0865–4
- Mlacek 2007: **Mlacek, Jozef**. Frazeológia a jej intertextové súvislosti. In: Slovakistický zborník 2. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť. – S. 7–16. ISBN 978–86–83535–75–0
- Strnáďová – Škvareninová 2010: **Strnáďová, Petra – Škvareninová, Dagmar**. Lingvistické aspekty prekladu odborných frazeologizmov v ekonomickej oblasti. In: Od textu k prekladu v. (ed. A. Ďuricová) PRAHA: JTP. – S. 157–162. ISBN 978–80–7374–091–7